

READER BIJSCHOLING VROEGSIGNALERING

READER VROEGSIGNALERING KERSTENVANDEPOL

www.nascholingindezorg.nl

Als ze als kind

Als ze als kind niet altijd zo stil had hoeven zijn
had ze vandaag misschien het hoogste lied gezongen
als ze als kind niet altijd zo alleen had hoeven zijn
had ze vandaag misschien al lang iemand gevonden

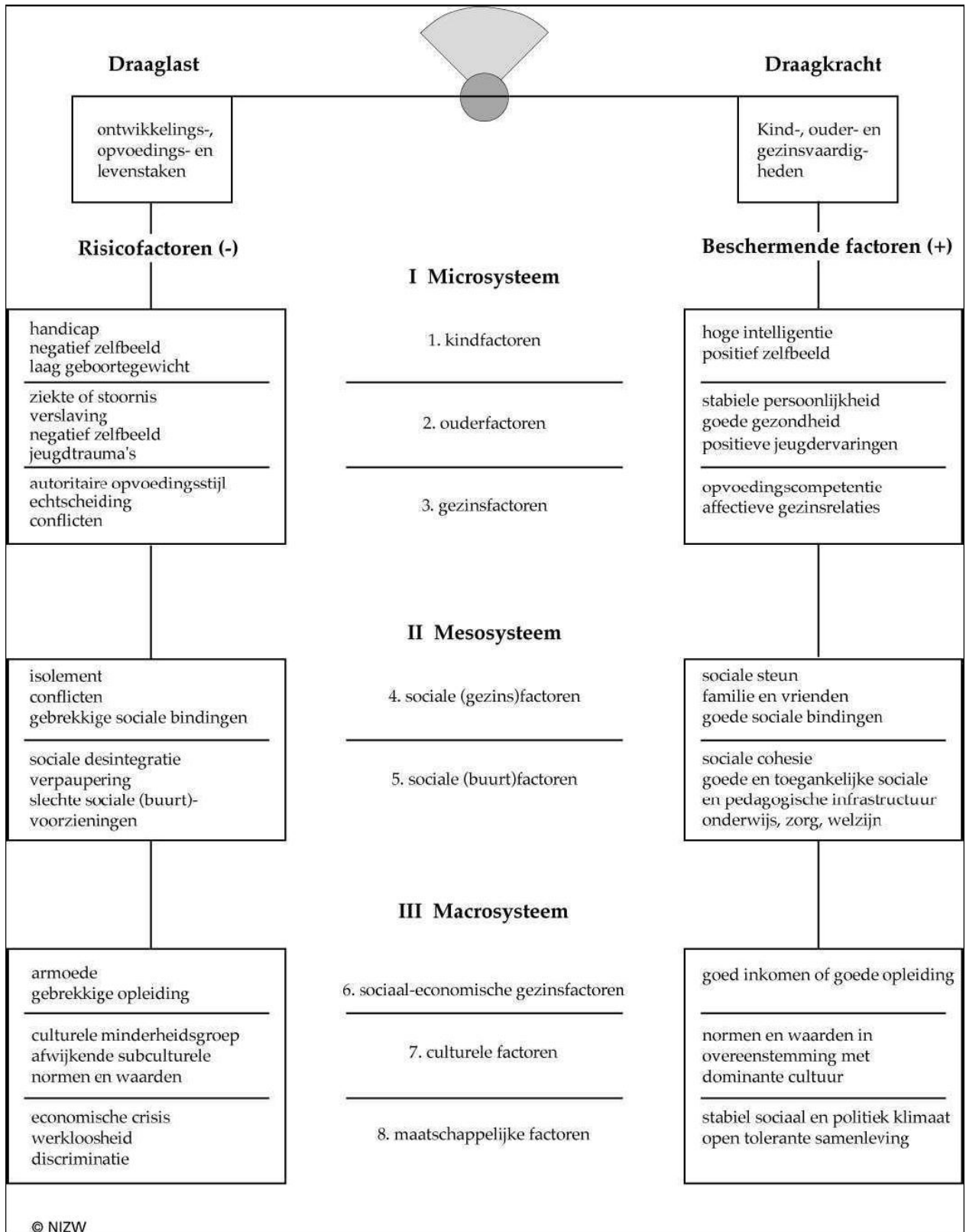
Als ze als kind niet altijd zo bang had hoeven zijn
had ze vandaag misschien van iemand durven houden
als ze als kind niet altijd zo'n puinhoop had gezien
had ze vandaag misschien kastelen kunnen bouwen

Als ze als kind de warmte van de zomer had gekend
was ze die warmte in haar winter nooit verloren
als ze als kind de warmte van een nest had gekend
had het haar hele leven niet zo gevoren

Als ze als kind niet al zo oud had hoeven zijn
had ze vandaag nog een kinderlied gezongen
als ze als kind gewoon kind had kunnen zijn
was ze vandaag als een kind opnieuw begonnen

Liselore Gerritsen (uit *Oktoberkind*, 1984)

BALANSMODEL VAN BAKKER e.a.

HOREN, ZIEN EN NIET ZWIJGEN

Van risicozorg is sprake als de draaglast van ouders hun draagkracht overschrijdt of als er een verhoogd risico is dat dit in de toekomst gebeurt. De mogelijke gevolgen voor de kinderen zijn dat ze op groeien in een onveilige omgeving met onvoldoende zorg en aandacht. Hierdoor is er een sterk verhoogd risico op verwaarlozing, mishandeling en daardoor een verstoring van hun ontwikkeling.

Iedereen die bij de kraamzorg betrokken is, heeft een taak op het gebied van risicozorg. Wie vermoedt of signaleert dat kinderen in een risicovolle situatie opgroeien, moet daar iets mee. Dit is ondermeer vastgelegd in het internationale verdrag van het kind en de beroepscode voor de verzorging, waarmee kraamverzorgenden te maken hebben.

In de beroepscode voor de verzorging staat:

De verzorgende signaleert en rapporteert ontwikkelingen die het welbevinden van groepen zorgvragers bedreigen.

De kraamverzorgende is een belangrijke schakel in de keten. Zij trekt gedurende een aantal dagen heel intensief met het gezin op en kan zich zo een goed beeld vormen van het reilen en zeilen en de draagkracht en draaglast van het gezin. Het eerste signaal dat er iets mis is, is vaak een niet-pluis gevoel. Om daar goed mee om te gaan, is kennis van de risicofactoren en de serieuze signalen nodig.

De risicofactoren

Risicofactoren zijn vaak een combinatie van:

1. De achtergronden van de ouders
2. Kenmerken van het kind
3. Omgevingskenmerken.

1. Achtergronden van de ouders

- *Traumatische jeugdervaringen*
Ouders die als kind zelf mishandeld, verwaarloosd of misbruikt zijn, kunnen moeite hebben om liefde en warmte aan hun kinderen te geven. Ze zijn niet in staat om hun kind anders op te voeden dan op de manier die zij zelf ervaren hebben.
- *Alcohol- of druggebruik*
Verslaafde ouders zijn zo met zichzelf bezig dat de zorg voor hun kinderen erbij inschiet. Bovendien veroorzaakt het alcohol- en druggebruik nogal eens agressieve uitbarstingen.
- *Overspannen verwachtingen*
Veel (aanstaande) ouders hebben een geïdealiseerd beeld van wat het inhoudt om kinderen te hebben. Ze realiseren zich onvoldoende dat een kind een voortdurend appel op zijn ouders doet en dat het niet allemaal rozengeur en maneschijn is. Als de zorg tegenvalt, kan het kind daarvan de dupe worden.
- *Onwetendheid*
Vaak weten ouders niet wat ze van een kind op een bepaalde leeftijd kunnen verwachten. Ze stellen dan niet-realistische eisen en zijn teleurgesteld als het

READER VROEGSIGNALERING KERSTENVANDEPOL

kind daar niet aan voldoet. Onterecht wordt het kind dan voor ongehoorzaam, onwillig of stout uitgemaakt en gestraft.

- *Heel jonge ouders*
Deze ouders kunnen vaak de verantwoordelijkheid niet aan die het hebben van een kind met zich meebrengt. Jonge meisjes willen soms een kind om hun eigen tekort aan liefde aan te vullen. De baby is dan een vervanging.
- *Ouders met een verstandelijke beperking of ouders met een psychiatrisch ziektebeeld.*

2. Kenmerken van het kind

Voorbeelden hiervan zijn:

- *Te vroeg geboren kind*
Doordat de baby in de couveuse moet liggen, komt de band tussen ouders en kind moeizamer tot stand. Bovendien hebben deze baby's vaak voedingsstoornissen en huilen ze veel. Deze problemen kunnen ouders het gevoel geven dat ze het niet goed doen en dat het kind hen afwijst.
- *Een baby die veel huilt*
Een constant huilende baby kan ouders tot het uiterste drijven, zeker bij oververmoeidheid of het ontbreken van steun uit de omgeving. Dit wordt nog versterkt als ouders elkaar gaan verwijten dat zij het kind niet stil kunnen houden.
- *Een niet gewenst en/of geaccepteerd kind*
Sommige kinderen zijn niet gewenst door hun ouders. Zij worden niet geaccepteerd. Redenen kunnen zijn: het kind is een meisje terwijl de ouders liever een jongen hadden gewild of andersom, het kind lijkt op een gehaat familielid.
- *Zeer beweeglijke, zeer drukke kinderen*
Dit soort kinderen stelt het geduld van de ouders zeer op de proef.
- *Geestelijk of lichamelijk gehandicapte kinderen*
Soms hebben gehandicapte kinderen gedragsstoornissen. De ouders kunnen zich schuldig voelen of het kind afwijzen. Het is voor ouders moeilijk te accepteren dat hun kind zo is.
- *Stiefkinderen*
Acceptatieproblemen in stiefgezinnen kunnen een grote rol spelen.

3. Omgevingskenmerken

- *Sociaal-economische factoren*
Factoren als geldgebrek, werkloosheid en een slechte behuizing oefenen extra druk uit op een gezin. Vaak is er sprake van een opeenstapeling van factoren, die gevolgen hebben voor de opvoeding van de kinderen. Migrantengezinnen en vluchtelingen komen in Nederland in voor hen soms sterk afwijkende omstandigheden terecht. Dit kan tot extra spanningen in gezinnen leiden. Dit geldt ook voor ongestuvige reacties uit de autochtone hoek.
- *Spanningen in het gezin*
Ouders die veel stress hebben door ziekte, overbelasting, huwelijksproblemen of problemen op het werk reageren hun spanningen soms op hun kinderen af. Dit

gevaar is vooral aanwezig als de draaglast van de ouders hun draagkracht te boven gaat.

- *Sociaal isolement*

Het gezin kan extra onder druk komen te staan als er weinig contact met buurt, familie en kennissen is. Ook gezinnen die veel verhuizen en nergens 'wortelen', kunnen in zo'n isolement terecht komen. De ouders staan er dan alleen voor. Ze hebben geen ondersteuningsmogelijkheden en er is weinig sociale controle op hun doen en laten. Bij alleenstaande ouders weegt dit isolement extra zwaar. Sommige ouders kiezen zelf voor isolement, bijvoorbeeld om mishandeling verborgen te houden.

KINDERMISHANDELING

De kranten staan er soms vol van. Kindermishandeling, je kunt het in je werk tegenkomen.

Van kindermishandeling is sprake als de ouder(s) het kind de zorg onthoudt die het nodig heeft of het bedreigt met agressie. Kindermishandeling gebeurt systematisch en stelselmatig. De ouder-kindrelatie wordt niet hersteld. Er is sprake van een vicieuze cirkel waar ouder en kind zonder hulp van buitenaf niet meer uitkomen. Vaak verkeert het gezin in een isolement, omdat ouders en kinderen zich schamen. Een kind dat door zijn ouders wordt mishandeld, draagt een last van negatieve ervaringen. Die zijn vaak zo schadelijk zijn dat ze een stempel drukken op zijn hele verdere leven. Daarom is het zo belangrijk om mishandeling vroegtijdig te signaleren.

Waarom mishandelen ouders hun kinderen?

Deze vraag is niet gemakkelijk te beantwoorden. Wanneer er zich problemen in een gezin voordoen, levert dat altijd een zekere spanning op. Maar als er een oplossing voor de problemen gevonden kan worden, is die spanning van korte duur. Bij sommige mensen raakt het evenwicht verstoord: de moeilijkheid en het belang van het probleem zijn groter dan de mogelijkheden om het probleem op te lossen. Met andere woorden: de draaglast is groter geworden dan de draagkracht. De problemen worden niet meer in de juiste proporties gezien en men ziet geen mogelijkheden om iets aan de problemen te doen. Een structureel gevoel van machteloosheid en hulpeloosheid maakt zich van de ouders meester en de spanning binnen het gezin loopt steeds verder op. Wanneer zich maar iets voordoet op een verkeerd moment, bijvoorbeeld als het eten aanbrandt, of erger, als iemand zijn baan verliest, kan die spanning zich uiten in kindermishandeling.

Vormen van kindermishandeling

Er is onderscheid tussen mishandeling, een kind lichamelijk of psychisch iets aandoen, en verwaarlozing, het nalaten van de noodzakelijke lichamelijke en emotionele zorg. Hieronder valt:

- *Lichamelijke mishandeling*: slaan, schoppen, door elkaar schudden, branden, snijden, krabben, hardhandig wegduwen, dwingen om schadelijke dingen te eten. Kortom: een handelwijze die licht tot ernstig lichamelijk letsel tot gevolg heeft.

- *Lichamelijke verwaarlozing*: het onthouden van de noodzakelijke lichamelijke verzorging in de vorm van voedsel, kleding, huisvesting, voldoende slaap, hygiëne en medische verzorging.
- *Psychische mishandeling*: voortdurend pesten, treiteren, kleineren, bang maken en bedreigen met geweld, achterstellen bij andere kinderen uit het gezin, verbieden om met vriendjes buiten te spelen, te zware en onrealistische eisen stellen waar het kind niet aan kan voldoen.
- *Psychische verwaarlozing*: het ontzeggen van de noodzakelijke emotionele koestering als warmte, respect, aandacht en contact.
- *Seksueel misbruik*: het kind onder bedreiging, dwang, lichamelijk geweld of emotionele druk aanzetten tot seksuele handelingen en het kind het gevoel geven dat het niet kan weigeren deze handelingen te verrichten of te ondergaan.

De grens tussen vormen van mishandeling en verwaarlozing die schadelijke gevolgen voor het kind kunnen hebben is moeilijk aan te geven. Meestal gaan mishandeling en verwaarlozing samen. Kindermishandeling komt voor in alle lagen van de bevolking en in alle leeftijdscategorieën. Waar het gaat om de aard van de mishandeling en het effect van de mishandeling op het kind, speelt de leeftijd van het kind wel een rol.

Gevolgen van kindermishandeling

De gevolgen van kindermishandeling kunnen lichamelijk en psychisch zijn. Zoals tijdelijke en blijvende lichamelijke handicaps, groeistoornissen, een ontwikkelingsachterstand, ondermijnd zelfvertrouwen en een negatief zelfbeeld. De gevolgen van kindermishandeling zijn onder andere afhankelijk van de duur van de mishandeling, de ernst van de mishandeling en de leeftijd van het kind. De invloed van kindermishandeling op de emotionele ontwikkeling is groter naarmate het kind jonger is. Ook de omgeving speelt een rol. Een kind dat kan terugvallen op een aardige opa of leerkracht wordt minder geschaad dan een kind dat op niemand kan terugvallen.

Ongewoon is nog niet onjuist

Opvoeden kan op velerlei manieren. De verschillen in omgang tussen ouders en kind zeggen op zich niets over de kwaliteit van de relatie en het uiteindelijke resultaat van de opvoeding. Wat de een raar vindt of waarvan hij denkt: “dat zou ik anders aanpakken”, is voor een ander de gewoonste zaak van de wereld. Ongewoon betekent nog niet onjuist. Een opvoedingspatroon dat je zelf niet vertrouwd is of dat je zelf niet wenselijk vindt, is daarom nog geen kindermishandeling.

De stijl van opvoeden is immers ook afhankelijk van de cultuur waarin je leeft of bent grootgebracht. In sommige culturen is het gebruikelijk het kind door lijfstraffen duidelijk te maken dat bepaald gedrag ongeoorloofd is. In westerse culturen ligt het accent meer op verbale vormen van kritiek en emotionele afwijzing. Zolang ouders het belang van hun kind voor ogen hebben en zich van hun verantwoordelijkheid bewust zijn, hoeven klappen en harde woorden, waarvan men later spijt heeft, niets te betekenen. Bovendien gaat opvoeding niet altijd van een leien dakje. Opvoeden blijft mensenwerk.

‘Wat onder woorden gebracht is, bestaat’

Tips voor het bespreekbaar maken van emotioneel beladen onderwerpen.
Meestal komen ouders bij jou met een (hulp)vraag. Bij het niet-pluisgevoel is dat andersom: jij hebt en vraag, jij hebt een probleem, jij maakt je zorgen.

Ga uit van:

- **Zorgen uiten in plaats van beschuldigen.**
- **Zien en benoemen in plaats van oplossen.**
- **Niet denken voor maar met de ouders.**

Voorbereiding

Een gesprek over een ‘gevoelig’ onderwerp is voor de meesten niet eenvoudig. Maar een goede voorbereiding is het halve werk. Welke gegevens heb je, wat heb je waargenomen, welke vragen heb je? Schrijf dit voor jezelf eerst op; dat kan helpen.

Denk ook na over de start van het gesprek. Wat is je eerste zin...?

Tips voor het brengen van ‘de boodschap’

- Stel de ander op haar gemak
- Spreek je zorg uit of geef aan waar je over wilt praten
 - Ik maak mij zorgen om.....
 - Het valt mij op dat.....
 - Mag ik met jou eens praten over.....
- *N.B. Niet te veel tegelijkertijd 2 tot 3 dingen is voldoende.*
- Geef de ander ruimte om te reageren, neem de grenzen die de ander aangeeft serieus.
- Vraag: wat vind je ervan om dit te horen?
- Benoem wat je ziet en check of dat klopt.
- Stel open vragen:
 - Hoe zie jij dat?
 - Wat vindt jij
 - Vertel eens?
 - Hoe ging dat?
- Bied veiligheid door af te spreken hoe je met de informatie omgaat.
 - Waar ben je bang voor?
- Vraag door op onderwerpen die de ander aangeeft.
 - Wil je daar wat meer over vertellen?
- Ga in op de opgeroepen emoties.
 - Ik zie je verdrietig wordt.
- Vat af en toe samen en check of de samenvatting klopt.
- Verduidelijk, als dat nodig is, jouw kijk op de situatie.
- Maak samen afspraken over de te volgen stappen.
- Biedt een hoopvol toekomstbeeld
 - Met hulp komt er.....
 - Vraag ook: wat zou jij willen?
- Indien er een rapportage gemaakt wordt, formuleer dan samen hoe het gesprek genoteerd wordt.
- Sluit het gesprek op een prettige manier af, spreek vertrouwen uit.

READER VROEGSIGNALERING KERSTENVANDEPOL

Wat heb je nodig om een moeilijke boodschap te brengen?

- Zekerheid tonen
- Duidelijk zijn
- Tegenspel kunnen geven
- Open zijn
- Begrip tonen
- Ruimte geven
- Hulp geven
- Kunnen omgaan met gevoelens.

HET RAPPORTEREN VAN ZORGELIJKE SITUATIES OP DE OVERDRACHT NAAR DE JEUGDGEZONDHEIDSZORG

De overdracht van zorg is bedoeld om de zorg door te laten lopen van de kraamzorg naar de JGZ : persoonlijke op maat afgestemde aandacht en ondersteuning voor ouders en kind(eren). Het is belangrijk om het gezin en het opvoedingsklimaat in zijn geheel te bezien: dat betekent dat de overdracht zich niet beperkt tot moeder en kind. Juist door andere kinderen in het gezin heb je ook een indruk van de opvoedingscompetenties.

Als je je zorgen deelt en uitspreekt naar de ouders kun je vervolgens ook gezamenlijk overleggen hoe en wat je zult overdragen naar de JGZ.

Je kunt gewoon de vraag stellen: "hoe zal ik dat opschrijven?" of zelf een suggestie doen.

Als je mondeling overdraagt met toestemming van het gezin kun je ook dat noteren op de overdracht, bijvoorbeeld:

" in overleg met het gezin mondelinge overdracht over gezinssituatie".

TIPS:

Laat OMA thuis!

Zowel bij het bespreekbaar maken van je zorgen als bij het rapporteren:

Geen: **O** = oordeel

M= mening

A = advies (niet zomaar allerlei ongevraagde adviezen geven)

Waar het kan **formuleren vanuit de ouders**: dus:

Moeder geeft aan dat ze zich nog niet erg zeker voelt

Volgens de ouders vraagt Bas van 3 erg veel aandacht

Vermeld de **extra geïndiceerde** en gegeven uren zorg: bijvoorbeeld:

8 uur extra zorg gegeven i.v.m. extra aandacht voor kinderen:

Indicatie 49 uur: gezin heeft zelf voor 24 uur gekozen

Voorbeelden moeder:

- Mw. voelt zich nog niet uitgerust na de bevalling
- Mw. geeft aan dat ze zich nog niet zeker voelt in de omgang met en verzorging van de baby
- Mw. moet nog erg wennen aan de baby door de zware bevalling en het lange verblijf in het ziekenhuis

Voorbeelden baby:

- Ouders vinden dat de baby erg veel huilt (willen graag ondersteuning hoe ermee om te gaan)
- Baby heeft nog een erg wisselend slaap-waakritme
- Ouders volgen eigen werkwijze m.b.t. advies over.....roken, voorkeurshouding, rust en regelmaat etc

Voorbeelden andere kinderen:

- Moeder vindt dat Petra van 2 slecht luistert: wil graag tips
- Hebben nog erg veel moeite met het wennen aan de nieuwe situatie
- Janneke van 2 zit nog erg veel (het grootste deel van de dag) in de box
- Roderick van 3 eet erg slecht: ouders willen graag ondersteuning
- Door baby Bastiaan vertoont Sabien ander gedrag: komt 's nachts uit bed etc.

Woon-leefsituatie:

- Verzorging kind(eren) is vooral taak moeder door(drukke baan partner)
- Moeder ziet er tegenop omdat ze weinig familie heeft waar ze op terug kan vallen

READER VROEGSIGNALERING KERSTENVANDEPOL

Welke signalen zijn van belang?

(Lijst afkomstig uit TNO-rapport)

1. Baby

- Baby huilt veel of de ouders vinden dat de baby veel huilt.
Geef hierbij aan hoeveel uur per dag de baby huilt.

2. Moeder

- Moeder lijkt zich ongelukkig te voelen/ zich niet goed in haar vel te voelen.
- Moeder laat merken dat ze het niet goed aan kan.
- Problemen in het contact met de baby, bijvoorbeeld moeder:
 - * maakt geen oogcontact met de baby;
 - * zegt geen bemoedigende woorden tegen de baby;
 - * houdt de baby niet graag vast.
- Moeder heeft een afkeer van de verzorging van de baby.
- Moeder raakt erg van streek van het huilen van de baby.
- Moeder lijkt niet van de baby te genieten.

3. Andere (eigen) kinderen

- Ander kind is onverzorgd (niet aangekleed, krijgt onvoldoende eten, enz.).
- Gewoonte om ander kind alleen te laten zonder begeleiding.
- Streng straffen (zoals slaan, opsluiting).
- Ouders schreeuwen veel tegen kinderen.
- Blauwe plekken of andere verwondingen bij een kind.
- Ander kind trekt meer naar kraamverzorgende toe dan naar de ouders.
- Ouders stellen weinig grenzen en geven weinig structuur aan kinderen.

4. Gezinssituatie

- Ouders blijven zeggen dat ze teleurgesteld zijn over het geslacht van de baby of dat de baby ongewenst is.
- Alcohol- of drugsmisbruik in het gezin.
- Vader heeft de neiging van slag te raken en boos te worden.
- Geweld of ruzie tussen ouders.
- Er is niet veel steun van de partner.
- De kraamverzorgende voelt zich niet prettig in dit gezin.
- Ouders hebben een vijandige houding naar de kraamverzorgende.
- Financiële zorgen/ armoede in het gezin.

5. Woon-/leefsituatie

- De communicatie met de moeder verloopt moeizaam.
- Gezin heeft weinig steun van familie en vrienden.

6. Overige

Hier kun je iets opschrijven wat niet onder de andere kopjes past maar wat je wel belangrijk vindt om door te geven.

Je kunt het niet alleen

Samenwerking en overleg rond vroegsignalering tussen verloskundige en kraamverzorgende

Een kraamverzorgende werkt meerdere uren per dag in een gezin. Zij is voor een korte tijd 'onderdeel' daarvan. Kraamverzorgenden zijn vaak heel betrokken bij het gezin. Daardoor signaleren zij veel, bijvoorbeeld of er sprake is van risicozorg. Bij het signaleren van risicozorg is het noodzakelijk om met de verloskundige te overleggen. Zie jij ook wat ik zie en zie ik het goed? Ik maak mij zorgen! Voor effectieve vroegsignalering is het belangrijk dat deze vragen gesteld kunnen worden. Dit vraagt om een laagdrempelige, open houding van de verloskundige.

Met wederzijds respect

Verloskundigen en kraamverzorgenden hebben een andere plaats in de keten en dus ook een andere kijk op het gezin. Daarbij is de wijze van verwoorden vaak verschillend. Kraamverzorgenden uiten hun zorg meestal beschrijvend en verhalend. Verloskundigen zijn meer analytisch ingesteld. Dit kan leiden tot een ineffectieve samenwerking, men spreekt niet elkaars taal. Voor een effectieve samenwerking is wederzijds respect voor ieders deskundigheid en opvatting nodig.

Verloskundige:

- Respecteer de inbreng van de kraamverzorgende.
- Zorg voor laagdrempeligheid.
- Geef vertrouwen.
- Stel open vragen.
- Maak samen met de kraamverzorgende het niet-pluisgevoel concreet.

Kraamverzorgende:

- Respecteer de inbreng van de verloskundige.
- Neem je eigen waarneming serieus.
- Kies een rustig moment om (telefonisch) te overleggen met de verloskundige.
- Start met: ik ben ongerust want.... of: ik maak mij zorgen omdat....
- Geef aan wat je ziet, wat opvalt; beperk je zoveel mogelijk tot de feiten.

Als je op deze manier met elkaar in gesprek gaat, maak je optimaal gebruik van elkaars deskundigheid om zo recht te doen aan het belang van het kind.